

REFLEXIONS SOBRE LA FESTA DE SANT ROC D'ENGUANY

Jordi Bilbeny

Ja fa un parell d'anys que, aprofitant els reportatges que *festes.org* fa de la festa de Sant Roc d'Arenys de Mar, aprofito per tornar a casa i fer el recorregut matinal amb una de les diverses colles de macips i macipes. L'any passat feia setze anys que havia deixat de fer de macip i em va coincidir amb el fet que, per primer cop, les noies deixaven de tenir el passiu paper de simples recaptadores i exercien de macipes, en igual condició de drets que els nois.

Llavors, jo no tenia gaire clar això que les macipes s'incorporessin activament a la festa. No hi estava en contra, però em semblava que seria com desvirtuar la tradició. Que una confraria d'homes era una confraria d'homes. I que, en tot cas, les noies, podien fer idènticament el mateix, des d'una associació de dones. Jo estava convençut –i encara ho estic– que la festa és un ritual de pas, una iniciació masculina. I que, per tant, eren els nois –és a dir els macips, perquè macip vol dir xicot– els protagonistes de la festa, fet que ve reforçat perquè el sant també és un home. No es tractava de marginalitzar ningú. Sinó de dotar d'un paper específic a tothom.

A Arenys de Munt he sabut que, per la festa de la Puríssima, les noies també fumaven i ho feien en grup: en grups de noies. Juntes es proporcionaven el tabac i, d'amagat, se n'anaven al bosc, on fumaven. Quan vaig fer la primera comunió, també em van preparar juntament amb tots els nois de la vila. La meua sorpresa va arribar quan, el dia de Corpus, a l'Església, durant la missa, tota la banda esquerra, era plena de noies, que, és clar, també s'havien preparat per separat.

Això, doncs, per un interessat com jo en temes d'antropologia i d'història local –que és com dir en temes de consciència personal i col·lectiva–, aportava una claror molt especial a la recerca de les iniciacions juvenils, que s'efectuaven, en un àmbit totalment religiós i comú, però separant els nois, per un costat, i les noies per un altre, tal com encara passa a les societats tribals.

Deia, doncs, que si aquesta novetat de les macipes no m'havia acabat de convèncer, en entrar de cop i volta a la festa amb una d'aquestes colles mixtes, ja em va semblar del tot normal. Les polèmiques que hi havia hagut per a l'acceptació de la nova realitat festiva, les tensions, els menyspreus, tot em va semblar definitivament superat en fer la primera volta.

I aquest any he tornat a sentir el mateix. He tingut la impressió com si tota la vida la festa de Sant Roc l'haguessin celebrat els macips i les macipes junts, com si fos la cosa més natural del món. I em feia una certa estranyesa de mirar enrera i veure'm a mi i als meus amics fent de macips sense cap noia.

En Toni Baby, que també es va afegir a la comitiva d'observadors durant un parell d'hores, hi va insistir: "Ja m'hauria agradat a mi haver anat amb macipes. I és que ara hi ha més noies que abans i més desacomplexades. A la nostra època, amb prou feines haguéssim trobat una moxa que s'hi hagués volgut apuntar, oi?".

Mirat amb la perspectiva que els anys i la distància m'atorguen, i de cara a les eventuais recerques futures, segles a venir, ara veig que no ha de ser tampoc cap impediment per a la comprensió de la festa que els grups siguin mixtes. Espero que hi hagi prou informació per datar el moment exacte en què es va produir. I, fet i fet, ¿qui ens assegura que, mil anys enrere, aquesta no fos una festa eminentment femenina, de culte a la Mare de Déu, que, de la mateixa tenor que Sant Roc, com el nom indica, era venerat a les coves i a les roques, era adorada a les coves, com ho van ser tots els cultes primitius dedicats a Mari o Maria? ¿No podria haver estat que aquest culte femení s'hagués escaigut el dia abans, que, curiosament també és una de les festes més importants del calendari, i dedicat a la Mare de Déu? ¿Es podria haver donat el cas que la nova Església Catòlica naixent, hagués prohibit el culte arcaic femení i matriarcal de la cova i l'hagués ressituat a l'Església, canviant així el sentit femení de la festa per la nova ideologia masculista, inherent als cànons del catolicisme? O, en el darrer dels casos, ¿es podia haver tractat d'una festa bicèfala, que tenia el culte a Mari, al dia 15, que haurien celebrat les noies, i el culte a Roc o Maru/Maro, que els nois haurien commemorat l'endemà? M'ajuda a veure-ho així el fet que també podríem interpretar etimològicament Maro com a *Ma-haro*, en el sentit ibèric de *roca* o *cova*, que és on vivia aquesta divinitat arcaica, i, majorment, perquè roc o roca, també deriva d'un *harro-ka*, tal com demostra l'euskera actual, on *harri* significa *pedra*.

Tot això se m'anava desvetllant a dins a mesura que pensava en el sentit actual de la festa mixta, amb macips i macipes ruixant i beneint la gent pels carrers i les cases. Mentrestant, En Manel Carrera, responsable i director de *festes.org*, que aquest any no s'havia volgut perdre el cercavila dels macips, per fer-ne un reportatge fotogràfic, em comentava que, amb dones, els macips s'atempereixen i tot transcorre amb placidesa.

En aquest mateix sentit, En Pere Alzina, en assabentar-li que estava preparant un article sobre la festa de Sant Roc, s'ha complagut alhora a fer-me arribar el seu parer sobre la condició poc exaltada de les macipes. Després de reconèixer que no té gens clar si les noies haurien d'acompanyar els macips i que ho ha de madurar, subscriu: "Per primer any jo vaig viure les noies fent de macipes. Hi havia duesbelgues a casa per remullar i les macipes semblaven funcionàries del *macipisme*. Van fer una remullada obligatòria i au, santes pasqües i cap a una altra casa.

A mi, gairebé, si no els dic res, ni em remullen. No saltaven, no cridaven: entusiasme molt reduït o més reduït que el masculí. Per què? Naturalesa biològica!!! Fa un parell d'anys, a una dona búlgara que es dedicava al negoci dels comiats de solters i solteres li vaig preguntar per la diferència principal entre uns i altres. La seva resposta fou clara, directa i ràpida: «Els homes van sols i funcionen i s'ambienten sols; les dones necessiten de suport extern –el seu– per ambientar-se i animar-se». Això ho deia una búlgara!!! D'un país on les dones estan un esgraonet pel damunt dels homes i els tracten des de la superioritat o igualtat. Aquí, cert, com apunta en Beibi, les noves generacions –younger than 25– comencen a igualar-se als homes. Però tot just comencen. A més, algunes, quan comencen..., ja acaben! Però això són figues –mai tan oportunes– d'un altre paner”. I, en un altre correu, puntualitzava: “Com a matís al que et vaig escriure et diré que a la tarda, al voltant de la dansa ja les veia més esverades. Això sí, a la que no es movien semblaven que possessin per a una foto: elegants, hieràtiques, amb l'almorratxa agafada amb classe... Molt curiós i molt lluny del desmanegament masculí”.

Apamant-ho bé, amb figues o sense, desmanegades o pudoroses, tant En Pere, com En Manel, com jo, no acabàvem de veure si allò d'introduir noies entre els macips era bo o dolent. Segur que reportava una gran dosi de placidesa i de tranquil·litat als veïns; però, altrament, es perdia aquell punt –he dit *punt*– d'incivisme, de transgressió i capgirament de la realitat quotidiana que tant havia caracteritzat fins llavors l'actuació dels macips i que servia als estudiosos de l'àmbit festiu per trobar paral·lelismes i concomitàncies amb les transgressions que eren permeses a les colles de joves, ja fos en forma de diables, de bòbuls, de botargues. I en tota mena de celebracions carnestoltesques i innocentades.

A més a més, En Manel em comentava que, encara que amb la pèrdua de les colles de xicots sols, s'havia també perdut aquell eco llunyà de desvergonyiment sexual, pel que això suposava d'empaitar les noies i ruixar-les, si és que no venia res més després, almenys ara la sensualitat femenina forma part de l'essència mateixa de la festa. Però és clar, jo segueixo veient una diferència fonamental entre sensualitat integrada i atemperadora i transgressió masculina –quan hi era, i amb tots els matisos i filtres que es vulgui– dels valors formals.

Jo, més que fixar-me en la sensualitat de les noies que formaven la colla amb qui ens havíem incorporat –que també m'hi fixava, per descomptat–, el que em transportava fora de mi era el fet de viure la festa des de múltiples perspectives. La del quasimacip, que acompanya els macips sense ser-ne, però que entra a les cases i comparteix els moviments de la gent; la de l'exmacip, que ha corregut de casa en casa durant tretze o catorze anys; i la de l'observador neutre, que no és neutre del tot, perquè analitza els fets

amb un gran cúmul d'informació i amb la perspectiva que els anys et donen. Tenia la impressió que m'immergia en una mena de túnel del temps, tan real com invisible, a través dels carrers que jo havia recorregut anys enrera, però ahora a través d'un veïnat que era el meu veïnat, amb la gent amb qui he conviscut durant quasi tota la meva vida. És una sensació molt forta, com d'estar traspasant un tel molt fi d'una pel·lícula que emeten sense pantalla i que observes per fora i per dins, amb uns límits i uns perfils molt estrictes però totalment diluïbles i dúctils. Veus el que hi ha, qui hi ha i també qui ja no hi és. Tothom és el mateix, però tothom ahora és tan diferent! La festa, doncs, des d'aquesta perspectiva em sembla que no es pugui capir del tot, en tots els seus components psicològics profunds, en totes les seves manifestacions espirituals, sense tenir uns quants anys a l'esquena, ja després de picarols i faixes, d'aigua amb colònia i cridòries de vitalitat passatgeres. I creus que el que has fet té sentit quan veus que ara ho fan d'altres amb la mateixa il·lusió i sentit de la sacralitat que tu hi havies posat.

En Manel, sempre atent als esdeveniments, creia que "no és casualitat que les almorratxes estiguin guarnides amb alfàbrega, perquè la majoria de festes d'aquesta època de l'any contenen aquesta herba, considerada afrodisíaca, en el moment de màxima floració. És molt possible que, en un origen remot, l'aigua no s'acompanyaria amb colònia –i menys amb colònia *Lavanda*–, sinó amb una mena de líquid fet amb alfàbrega macerada". En Manel es mostrava convençut que "l'olor de l'alfàbrega, fresca però intensa, barrejada amb la de la suor, emborratxa i desperta tota mena de sentiments i passions". I no només em reconeixia que "l'alfàbrega *feia* la festa", sinó que, molt especialment vindicava que "*era* la festa". Finalment, també creia que "era una pena no recuperar aquesta aigua macerada amb alfàbrega i haver d'anar amb motxilles i bosses penjades a l'esquena, que no s'adiuen gens ni mica amb la indumentària dels macips". Suggestia que, "amb temps, es pogués fer aquesta poció olorosa en grans bidons i després, repartir-la igualment a les colles", però que era una llàstima que una festa tan autèntica com la de Sant Roc no pogués anar acompanyada d'una aigua beneïda en condicions d'autenticitat condigna. I no se'n sabia avenir que "un dia a l'any, els carrers d'Arenys de Mar, podent fer olor d'alfàbrega, fessin olor de *Lavanda Puig*".

En canvi, valorava moltíssim, que els macips no passessin només per les cases dels particulars, sinó també pels hospitals i asils, la qual cosa dóna a la festa una profunditat i calidesa humanes que complementava molt bé el rebombori i el divertiment.

Posat a comentar, em va sobtar molt que la colla que seguia, arribada que va ser als Cinc Cantons, improvisés una sardana. El cap de colla va cridar: "Au, vinga, una sardana, una sardana!". Macips i macipes van construir una rotllana. El flabiolaire va entonar la música i va començar-la a tocar. La meva sorpresa va ser majúscula quan,

llevat d'un parell de macipes, ningú –d'una vintena de joves!– no sabia ballar-la i van convertir la dansa en una mena de *guisofi* tan eixelebrat com barroer. La qual cosa em porta a considerar que si el jovent d'Arenys s'estima la festa de Sant Roc per alguna cosa més que córrer i ruixar a la gent; si se l'estima pel que té d'autenticitat multiseular, de vivència popular, com a llegat dels avantpassats; si se l'estima com a símbol i icona de cultura popular, també s'hauria d'estimar, per les mateixes raons, la sardana. I se'ls hauria de mostrar o fer entendre que la festa no s'acaba amb la dansa d'Arenys, sinó amb la ballada de sardanes. I que seria autènticament meravellós que els macips i les macipes, o un cert nombre d'ells, tanquessin la festa, barrejats entre els sardanistes, sobretot ara que ja s'ha aconseguit que vagin a missa. I no em deixessin amb aquest gust amargant de passotisme, esterilitat o inconsciència en tot allò de la festa de Sant Roc que no està relacionat amb cridar i ruixar.

Per acabar aquestes reflexions, voldria esmentar que, fa molts anys, quan En Pere Ibern ens feia costat com a flabiolaire, va tenir l'encert de fer-se acompanyar, només en un sant Roc, per una tarota i un sac de gemecs. En Pere Ibern ha estat un dels principals impulsors i recuperadors del sac de gemecs a Catalunya. No hauríem d'oblidar que viu a Arenys de Mar. Les nostres festes populars, abans de les orquestres, eren impensables sense una cobla de tres quartans –és a dir: de flabiol, tamborí, tarota i sac de gemecs–. Seria molt interessant que la Confraria de Sant Roc, amb impuls o suport municipal o popular, pogués destinar una quantitat especial de diners per recuperar aquesta sonoritat. I, a semblança del que fan a d'altres poblacions, on la festa no es viu com un espectacle passiu, sinó participatiu, estaria molt bé que la Confraria de Sant Roc demanés als arenyencs, amb una crida compartida, si pot ser, per les autoritats municipals o les associacions de veïns o les entitats culturals, que almenys per aquesta diada, tothom es vestís de blanc, amb espartenyas. I que els més agosarats, fins i tot, s'atreuissin a posar-se una faixa vermella. Ja sé que, al primer any molts ho criticaran i ho veuran estrofolari. Però estic convençut que el pas del temps ho aniria fent natural fins a esdevenir indestriables de la festa els macips, les macipes i els veïns i veïnes.

Tots hi sortiríem guanyant, sobretot ara que la festivitat s'ha obert esplendorosament amb les macipes i que s'ha demostrat que Sant Roc no és un sant empedrat i eixorc, sinó en ple moviment i amb vitalitat renovada.

Jordi Bilbeny
25 d'agost del 2006